

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון רמ"א, תשפ"ד

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

צרעות בחור שקדחו למזגן

כי מי יודע איזו להקה של צרעות תגיע לקחת את נקמתן.

בלאט ניגש צוריאל לאיזור הסכנה, הציץ היכן שהציץ וראה מה שראה, והבין את אשר לפניו: ישנו חור בעומק של כחמישה ס"מ בכותל הבנין מבחוץ, שם איוו הצרעות מושב להם וקוננו את קינן. הוא לכשעצמו חשש לטפל במפגע באופן עצמאי ומיהר להזמין מדביר מקצועי שנטל בשכרו 700 שקלים על פינוי הקן, פיזור הדברה קלה, וסתימת המאורה הקטנה בסיליקון. וכך שב הכל על מקומו בשלום.

אלא שצוריאל היה סקרן לדעת מנין נפער חור כזה בקיר החיצוני של הבנין. הוא שהכיר כל פינה וכל סדק בבנין העתיק, לא ידע על קיומו של החור. באסיפת ועד הבית הבאה שכנס צוריאל בביתו, התברר לצוריאל מנין צץ לו החור החדש: כאשר התקין יפתח שכנו את המזגן החדש לביתו למזל טוב, קדח חור לצורך השחלת הצינורות ממנוע המזגן אל המזגן עצמו, אלא שלאחר קדיחת כחמישה ס"מ נתקל בקורת בטון עבה, אותה לא הצליח לחדור. משכך נטש את החור הראשון ופנה לחצוב נקב חדש מתחת לקורה המדוברת.

פנה צוריאל עמרמי בדרישה ברורה ליפתח שכנו הותיק: עליך לשלם לי את סכום העלות של המדביר, בסך 700 שקלים. יפתח לא השתכנע במהרה להוציא מכיסו את הסכום. לדבריו, לא היה כל דופי בפעילותו, שכן כל המעוניין להתקין מזגן מחורר את כותל הבנין, וכן היא דרך השותפות. ובכלל, שמא עליו לטעון כנגד המתקין שלא אטם את החור כנדרש, אך ממנו, יפתח,

הרווחה.

שבועות ספורים לאחר התקנת המזגן והשכת מצב ומשב הרוח בבית משפחת אטיאס, בבית השכנים הסמוך מעבר לקיר, בו חיו בשלווה ובנחת משפחת עמרמי, שעה בה היו עסוקים בני הבית איש איש בענייניו, נשמעה לפתע זעקת 'הצילו!' מצמררת מפי אם המשפחה, הגברת צירה עמרמי. בחרדה עמוקה אצו רצו הכל לכיוון החדר ממנו בקעה קריאת ההצלה הדחופה, ובטרם הספיקו להגיע למקור ההתרחשות, הקדימה הגברת ונמלטה מחדר השירות הסמוך למרפסת, בעודה ממשיכה לזעוק בבהלה. בני המשפחה הקיפו את הגברת בנסיון להבין על מה המהומה, עד שהצליחו לחלץ מפיה את שורש הבהלה: שתי צרעות ענקיות ומטילות אימה פלשו בבת אחת לחדר השירות. "חלילה, שאף אחד לא יעז להתקרב, מי יודע מה הן מסוגלות לעולל". הזהירה כמי שאוחזת את נשמתה בידה. כמוכן, עד לסילוק המפלצות על ידי איש מקצוע, אין היא והן דרים בכפיפה אחת. הודיעה בקול נחרץ, אין צירה וצרעה יכולות להשתכן בבית אחד בשלווה, ועל כן צורך דחוף הוא להיפטר מן הצרה הצרורה.

אב המשפחה, צוריאל עמרמי, הוזעק במהרה להתייעצות דחופה כדת מה לעשות. לאחר דיון קצר וממצה הוסכם בכובד ראש כי שתי צרעות לא באות במקרה למקום אחד, וברי הדבר שלא יועיל לסלקן פעם אחת מן הבית, וודאי השתכנו להן וגם התנחלו בחור כלשהוא באזור, ועד מהרה ישובו להבעית את בני הבית. אל לנו לנסות לחסל אותן,

ההתחממות הגלובאלית של כדור הארץ והמאמצים להתגבר על התחזיות השחורות של המומחים והפרופסורים, מוועידות אקלים רהבתניות ובזבזניות ועד העלאות מיסים על מוצרי חד פעמי, חש יפתח אטיאס שאם אינו יכול לתרום את חלקו לצמצום ההתחממות בכדור, לכל הפחות בביתו הצנוע הלוהט עליו לדאוג לצנן את החום, רכש איפוא יפתח מזגן חדש, מתוצרת איכותית ומובילה, ומני אז השתנו חייו לבלי היכר.

עד כה, בשבתו בסלון ביתו לא זמן רב חלף עד שהחלו לבצבץ טיפות זיעה על פדחתו והתקבצו יחדיו לנחלי מים ניגרים. המאווררים שגדשו את המרחב כמעט ולא הועילו, גם לא צירופם של נפנופים קדחתניים במטפחות שונות ומגוונות. שלא לדבר על סעודות השבת משעת הגשת המרק או החמין בימי הקיץ הלוהטים, אלו גרמו ליפתח לזרו בעל כרחו את תהליך הגשת המנות ולקצר בזמירות ופרפראות חכמה על פרשת השבוע כהרגלו מימים ימימה. זה היה אחד הדברים שהעכירו את מצב רוחו, והאיצו בו לקום ולעשות מעשה.

ביום מן הימים גם הבליחה בו תוכנה מעציבה. היה זה לאחר תקופה ממושכת בה ילדיו הנשואים נעדרו משולחן השבת, בעוד שבימים עברו היה מוקף בשתילי זיתים ועמוס בצהלות נכדים, והנה בשלהי הקיץ קלט פתאום שלאורך רוב שבתות הקיץ לא פקדו הללו את ביתו, בתירוצים ותואנות שונות. כאשר סיבה זו הצטרפה לקודמתה ומשחש כי כלו כל הקיץ, החליט סוף סוף להתקין מזגן חדש בסלון הבית, וליהודים היתה

לא יוכל לגבות את הנזק. ומתוך שבאו לברר את הדברים, בקשו הם לברר כדת של תורה, לא רק אם מחויב לשלם על ההדברה והאיטום, אלא האם בכלל לכתחילה היה חייב יפתח מצידו לאטום את החור ולהרחיק את המפגע.

עיקרי הנושא בהלכה

הנושא העומד לפנינו לביורור קשור בשני עניינים, נזק שנעשה ונגרם בין שכנים ונזק שנעשה בין שותפים.

א. על מי להרחיק את הנזק?

במשנה במסכת בבא בתרא (כה:): יש נידון לגבי אילן ששרשיו יוצאים לשדה חבירו ומזיקים לבורו של חבירו, לדעת חכמים אם הבור קדם לאילן, בעל האילן יקצוץ, אך אם האילן קדם לבור לא יקוץ, ולדעת רבי יוסי אף על פי שהבור קדם לאילן, לא יקוץ, לפי שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו. בגמרא הובא שההלכה היא כרבי יוסי שעל הניזק להרחיק את עצמו, ומכל מקום מודה רבי יוסי ב'גירי דיליה' שעל המזיק להרחיק את עצמו. מבאר רש"י (ד"ה בגירי) את הגדרת 'גירי דיליה', כאשר ההיזק מתוך ידו של מזיק מיד ללא הפסק, שבאופן כזה הוא נחשב כמזיק בידיים, מה שאין כאן כאשר יש הפסק בין הנזק שיוצא מתחת יד המזיק לבין מה שאירע אחר כך, אזי על הניזק להרחיק את עצמו.

עוד שנינו במשנה (שם כב:): מרחיקין את הסולם שבחצירו מן השוכן שבחצר חבירו ארבע אמות, כדי שלא תקפוץ הנמייה (-חיה קטנה כעין חתול). ממשנה זו שואלת הגמרא על שיטת רבי יוסי שסובר כי על הניזק להרחיק את עצמו, ואם כן מדוע בעל הסולם צריך להרחיק סולמו מן השוכן, ומתרצת שמודה רבי יוסי ב'גירי דיליה', ובסולם הניצב לצד השוכן פעמים שמיד תוך כדי שמניח את הסולת כבר קופצת הנמייה על הסולם ונמצא שהנזק נעשה מיד בפעולת המזיק. מקשה הגמרא עוד שהרי סוף סוף הוא לא עושה כאן פעולת היזק בידיים ממש, שהרי הוא רק מקריב את הסולם ולא מעלה את הנמייה שקופצת לשם מעצמה, ואין כאן אלא גרמא בלבד. ומדקדקת מכך 'זאת אומרת גרמא בניזקין אסור'. ופירש רש"י (ד"ה גרמא בניזקין) שאפילו למאן דלא דאין דינא דגרמי ופטור מלשלם, מכל מקום אסור לגרום נזק, לפיכך כשבא להעמיד סולם שיש בזה גרמא להזיק,

יכול חבירו לעכב בידו מלהעמיד, אף שאילו העמיד ובא הנזק הוא פטור.

הרי לנו חילוק לגבי העושה בתוך שלו ובכך גורם נזק לחבירו, בין נזק ישיר המוגדר 'גירי דיליה' שחייב לסלק את הנזק, לנזק שאינו ישיר שאינו חייב לסלק את הנזק, אך אסור לו לגרום את הנזק. גם במקרה של האילן, שאמר רבי יוסי על הניזק להרחיק עצמו, יתכן שממדת חסידות מצוה עליו להרחיק את הנזק (ראה רבינו יונה בבא בתרא כו.).

וכן נפסק להלכה (סימן קנה סעיף טז) שעל הניזק להרחיק את עצמו, מלבד ב'גירי דיליה' שחייב המזיק לסלק את הנזק.

לפי זה גם בנידון דידן, מצד מידת חסידות וודאי חייב המזיק לסתום את החור שנוצר בגינו ושגרם שיבואו לשם הצרעות, השאלה היא אם יש למזיק גם חיוב לסלק את הנזק מעיקר הדין 'גירי דיליה' או שאין עליו חיוב.

ב. גדר 'גירי דיליה'

החזון איש (בבא בתרא סימן י סק"א) ביאר מדוע כאשר מניח את הסולם ובאה הנמייה ומטפסת עליו ומגיעה לשוכן ונוטלת את הגוזלות

הרי זה נחשב גירי דיליה, שיתכן לומר שהנמייה כבר נתנה את דעתה על היונים, ומיד כאשר הוא מניח את הסולם היא קופצת לבצע את מזימתה, ויש לה גדר של אש שמוכנה להזיק. עוד יתכן שמדובר שהנמייה קופצת כשהסולם עדיין בידו, וזה נחשב כאילו הביא את הנמייה בידיו. עוד ביאר שיתכן שמאחר שקופצת על הסולם בעוד הסולם בידו, נמצא שכאשר הניח את הסולם הרי הוא מקרב את הנמייה בידיו אל השוכן. לפי זה, כל שעושה בתוך שלו והנזק לא מגיע מיד, אין בזה גדר של 'גירי דיליה'. והנה הסמ"ע (שם ס"ק לז) הביא את דברי הרמב"ם (שכנים פרק ט הלכה ז) שאם הסולם רחוק מהשוכן ארבע אמות, אף אם הסולם והשוכן סמוכים לכותל אחד, מותר להעמיד את הסולם, לפי שכל שלא תוכל הנמייה לקפוץ בקפיצה אחת אין זה גירי דיליה. וכתב שהטור (סעיף טו) חולק וסובר שאפילו

אם לא תקפוץ בקפיצה אחת עדיין נחשב הדבר 'גירי דיליה', ולכן באופן ששניהם סמוכים לכותל, לא יוכל להעמיד את הסולם, שהרי הנמייה תלך על הכותל אל השוכן. [ראה חזון איש (בבא בתרא סימן יד סק"י) שדן לדעת הטור כיצד יוכל בעל הסולם להשתמש בכותל, אחרי שאסור לו לקרב סולם אל הכותל].

לאור האמור לעיל, גם לשיטת הטור שיתכן שיהיה נחשב גירי דיליה גם בסולם רחוק יותר מארבע אמות, זהו דוקא באופן שהנמייה מגיעה מיד וכדברי החזון איש הראשונים, אבל בלאו הכי לא.

לפי זה, במקרה שלפנינו, הרי הצרעות לא נתנו דעתם על החור, הם גם לא הגיעו מיד בשעה שקדח את החור, והוא

והטעם שאפשר לחייבו להרחיק כבר בשעה שנוטע את הגרעין, למרות שעדיין הנזק לא בא לעולם, כותב על כך החזון איש (שם) שכיון שהנזק כאשר הוא יבוא הוא יהיה נזק בידיים ממש, הרי זה נקרא גירי דיליה אף אם יהיה נעשה לאחר זמן. וכאן הרי הנזק יהיה על ידי שבעל האילן יגרש את הציפורים וממש על ידי זה הם יפרחו לגפנים או לזרעים. אמנם באופן שהנזק לא יהיה נעשה בידיים, אז לא נחשיב זאת גירי דיליה במידה והנזק לא נעשה מיד

אף לא קירב אותם אל החור, ממילא אין מקום לומר שהדבר נחשב 'גירי דיליה', ולכאורה לא מוטל עליו לסלק את הנזק. ג. פעולות שהביאו עורבים וציפורים אמנם, מצינו הגדרה שמרחיבה יותר את המושג של 'גירי דיליה'. הגמרא (שם כב:): באותה סוגיא מספרת על רב יוסף שהיו לו דקלים נושאי תמרים, וליד הדקלים באו רופאים שהיו מקיזים דם (-בעבר היה זה טיפול רפואי נפוץ, היו מקיזים דם רב מאד מהגוף מתוך מטרה לשחרר מהאדם דם עכור שיש בגוף, ולאחר הטיפול היו צריכים לאכול כפי שהגמרא מתארת זאת בכמה מקומות), העורבים נמשכו למקום כדי ללקק את הדם, ולאחר מכן היו פורחים לגובה הדקלים מתיישבים שם ואוכלים ומזיקים את התמרים, ביקש איפוא רב יוסף שמקיזי הדם יעזבו את המקום מאחר שהם מזיקים לו.

סיפור נוסף הובא בגמרא (שם כו.)

על רבא בר רב חנן שהיו לו דקלים על גבול פרדסו של רב יוסף, והיו ציפורים באים ויושבים בראש הדקלים ומשם יורדים לפרדסו של רב יוסף ומפסידים את הפירות, אמר רב יוסף לרבא בר רב חנן שיקוץ דקליו, השיב לו רבא בר רב חנן שהוא הרחיק את הדקלים מן הפרדס בשיעור הראוי להרחיק בין אילן לאילן, טען כנגדו רב יוסף שהשיעור שאמרו להרחיק הוא בין אילן לאילן, אבל בין אילן לגפן צריך להרחיק יותר, יען שהדקלים גבוהים והאילנות נמוכים, וכאשר הציפורים הולכים מהדקל לאילן הם נעים בדרך ירידה וקל להם לרדת גם למקומות מרוחקים יותר.

הרי לנו חילוק לגבי העושה בתוך שלו ובכך גורם נזק לחבירו, בין נזק ישיר המוגדר 'גירי דיליה' שחייב לסלק את הנזק, לנזק שאינו ישיר שאינו חייב לסלק את הנזק, אך אסור לו לגרום את הנזק. גם במקרה של האילן, שאמר רבי יוסי על הניזק להרחיק עצמו, יתכן שממדת חסידות מצוה עליו להרחיק את הנזק (ראה רבינו יונה בבא בתרא כו.). וכן נפסק להלכה (סימן קנה סעיף טז) שעל הניזק להרחיק את עצמו, מלבד בגירי דיליה' שחייב המזיק לסלק את הנזק

בשני הסיפורים, צריך להבין מדוע דרש רב יוסף שירחיקו ממנו את הנזק, הרי לא מדובר בנזקים שהם בגדר 'גירי דיליה', העורבים לא באו מיד אל הדם ובוודאי לא מיד הזיקו את התמרים, והציפורים בוודאי לא באו מיד בזמן נטיעת הדקלים.

ובראשונים מצאנו כמה דרכים בביאור העניין: התוספות (כו. ד"ה אבל) כתבו לגבי הסיפור עם הציפורים, שאכן דברי רב יוסף היו אמורים באופן שנטעו אילני דקל גבוהים ורמים, על כך טען רב יוסף שבין דקל לגפן צריך שיעור הרחקה גדול יותר, אבל אם היה נוטע גרעין, לא היה צריך להרחיק, כיון שרק לאחר מכן צמח ממילא ולאילנא ברבא אתעבד.

וביאר החזון איש (בבא בתרא סימן

יד סק"ה) שדרך וטבע הציפורים לקנן באילנות הגבוהים, ונמצא שהאילנות גרמו לציפורים לבוא, ודומה לסיפור עם העורבים שריח הדם גורם להם שיבואו. ויש בזה חידוש, שאפילו שהנזק לא נעשה מיד, מכל מקום מאחר שפעולותיו הביאו את הנזק, הרי זה נחשב כאילו הוא עצמו הביא את העורבים והציפורים.

גם בספר הישר לרבינו תם (חידושים, סוף סימן תרטז) כתב כהתוספות שבסיפור הציפורים, רבא בר רב חנן נטע את הדקלים כשהם היו אילנות, אך ביאר את החיוב מצד שחוששים שממש באותה שעה שנטע את האילן הגיעו הציפורים, בדומה להרחקה המתבקשת של הסולם מפני הנמייה שקיים חשש שהמעשה גופא מביא

באופן ישיר ומידי את המזיק.

אמנם הראשונים (שם) והרא"ש (בבא בתרא פרק ב סימן כח) כתבו הסבר אחר מדוע נחשב הדבר לגירי דיליה, לפי שכאשר העופות מוצאים מנוחה על גבי האילן, בא בעל האילן ומפריחם משם, ואז הם פונים אל היעד הבא ומתיישבים על הגפן או הפרדס הסמוך, ולכן יש חובה להרחיק

את האילן בהתאם למה שמשערים שכאשר יפריחו את העופות מן האילן המרחק יהיה מספיק גדול כדי שיפרחו למקום אחר ולא יעברו מהאילן שלו לפרדס הסמוך.

כתב על כך בפלפולא חריפתא (אות צד) שלשיטתם גם אם נטע גרעין וממנו צמח האילן, עדיין מדובר בגירי דיליה, שהרי סוף סוף כאשר הדקל יצמח והעופות יבואו והוא יפריחם, הם יעברו לפרדסו של

רב יוסף. וכן כתב בבית יוסף (סימן קנה סעיף לה) שלדברי הרא"ש אף כשנוטע גרעין עליו להרחיק בשיעור שקבעו חכמים.

והטעם שאפשר לחייבו להרחיק כבר בשעה שנוטע את הגרעין, למרות שעדיין הנזק לא בא לעולם, כתב על כך החזון איש (שם) שכיון שהנזק כאשר הוא יבוא הוא יהיה נזק בידיים ממש, הרי זה נקרא גירי דיליה אף אם יהיה נעשה לאחר זמן. וכאן הרי הנזק יהיה על ידי שבעל האילן יגרש את הציפורים וממש על ידי זה הם יפרחו לגפנים או לזרעים. אמנם באופן שהנזק לא יהיה נעשה בידיים, אז לא נחשיב זאת גירי דיליה במידה והנזק לא נעשה מיד.

להלכה מביא הרמ"א והפוסקים (סימן קנה סעיף כה) את ב' הדעות של התוספות והרא"ש אם כאשר הוא נוטע גרעין חייב להרחיק (ראה סמ"ע שם ס"ק נט).

לפי כל ההסברים שונה יהיה הדבר בנידון שלפנינו. לפי מהלך התוספות שהבאת האילנות הגבוהים מביא את הנזק, הרי בנידון דין החור אינו גורם לצרעה לבוא ולבנות שם את קינה, וגם אין טבע הצרעות לקונן דוקא בחור מסוים וכיוצא בזה, ולכן לשיטת התוספות לא ניתן להגדיר מקרה זה כגירי דיליה.

ואילו לפי דברי רבינו תם שהחשש הוא שהציפורים יבואו תוך כדי נטיעת האילנות, נידון הצרעות עוד יותר התרחק מההגדרה של גירי דיליה,

כיון שהן אינן באות מיד בשעה שקודח את החור, ואין הדבר מצוי ואינו עומד לכך.

ואף לשיטת הרא"ש, לא שייך לומר שהחור נחשב גירי דיליה, שהרי הוא אינו מביא את הצרעות לבית שכנו אלא הן באות לאחר זמן מאליהן. נמצא איפוא שאין לחייב את יפתח לסלק את הנזק מדין גירי דיליה.

המשך הדין והיוצא להלכה נביא בע"ה ובס"ד בשבוע הבא

